

Beérkezett: 2025. 04. 02. Elfogadva: 2025. 04. 22. Megjelent: 2025. 06. 30.

Lévai Attila

A tudás elmélyülését segítő technikák a szövegértés mint tanulási képesség fejlesztésében

Kedves Olvasó!

Az oktatás irányítói, a neveléstudomány kutatói, a pedagógusok, a szülők és a tanulók iskolafoktól függetlenül együtt gondolkodnak arról, hogy milyen legyen a jövő iskolája. „...az iskola világa olyan társadalmi alrendszer, amelynek egy gyorsan és állandóan változó világban folyamatosan fel kell tudnia mutatni önmagának és a társadalomnak a saját szerepét, küldetését, fontosságát – amely ott és akkor hiteles szerep, küldetés és valódi fontosság” (Gloviczki 2024: 9). Szülőként, gyakorló pedagógusként, vezetőként is meg tudom erősíteni, hogy ez a küldetés, ez a szerep mára nem merül ki az iskolai tudásanyag átadásában, megszerzésében, mindez csupán eszköz ahhoz, hogy tanítványaink az ismereteiket alkalmazni tudják.

A napról napra változó világban folyamatosan alkalmazkodunk, együttműködünk, mérlegelünk, problémákat oldunk meg, barátkozunk a mesterséges intelligencia robbanásszerű térhódításával. Vajon sikerrel megfelelünk-e a mindennapi kihívásoknak, feladatoknak? Vizsgáljuk-e önreflektív módon, hogy megvannak-e az adottságaink, amelyek alkalmassá tesznek bennünket ezeknek a feladatoknak a megoldására? Megszereztük-e ehhez a szükséges tudást? Milyen hozzáállással, attitűddel fogunk hozzá az előttünk álló megmérettetésekhez? Ezeket a kérdéseket fejtegetve elérkezünk a kompetencia fogalmához. Azt pedig, hogy a körülöttünk lévő információtengerben ne vesszen el a lényeg, vagyis maga a tudás, a szövegértési kompetenciáink fogják biztosítani.

Az elérendő cél a szövegértésben: „az írott szövegek megértésének, használatának, értékelésének képessége annak érdekében, hogy az egyén képes legyen céljai elérésére, tudásának fejlesztésére, a társadalmi életben való részvételre” (Csapó 2002).

A hatékonysághoz, a reflexióhoz, a megértéshez, az értékeléshez elmélyülés szükséges. Milyen egyszerű is lenne ez a megoldóképlet! Csakhogy a fent említett olvasók különböző generációk képviselői, és mindegyikük más-más stratégiával, eszköztárral dolgozik. Így jutunk el a tanítás, a magyartanítás, a szövegértés tanításának soron következő kihívásához: a bennünket körülvevő világgal együtt az olvasási szokások is gyorsan változnak. A diákok többsége felületesen olvas, és kevésbé tud megbirkózni a hosszabb, összetett szövegek értelmezésével. A folyamatosan frissülő, rövid tartalmak megváltoztatták a koncentrációt, az olvasási mintázatokat. Az elmélyülést igénylő szövegek feldolgozása fárasztóbb lehet. A Z generáció figyelme rövidebb ideig tart, a gyors információfeldolgozást támogatják inkább.

Két példával megvilágítva: Bloom taxonómiájának alkalmazásával és az olvasási stratégiák tanításával kívánom érzéltetni, hogy a szövegértés fejlesztése és a tanulói bevonódás elősegítése érdekében tudatos tervezésre és megfelelő módszerek alkalmazására van szükség. Segítségükkel a szövegértés nem korlátozódik a felszíni információk felismerésére. Bloom taxonómiájának gyakorlati alkalmazásával céltudatosan alakíthatjuk a tanulási folyamatokat. A tanulóknak a szövegek átfogó értelmezésén túl különböző műveleteket kell végrehajtaniuk:

- a szöveg információinak (például tényeinek, adatainak) az azonosítása, visszakeresése;

- a szövegben lévő logikai és tartalmi kapcsolatok, összefüggések és összeköttetések felismerése;
- a szöveg egészének, egy részének vagy konkrét tartalmi elemeinek, továbbá stílári jellemzőinek és a szöveg üzenetének és hitelességének az értelmezése, értékelése;
- a szövegelemek funkciójának a meghatározása;
- a szöveg megformáltságára való reflektálás;
- a szöveg hitelességének a megítélése.

1. táblázat
A tudás, gondolkodás szintjei

Feladatmeghatározás	A gondolkodás szintjei (kognitív taxonómia), követelmények	Kérdésfeltevés
Alapműveletek		
Nevezze meg...! Sorolja fel...! Határozza meg...! Válassza ki...! Jelölje meg...!	ISMERET	Ki, mikor, hol, hogyan, mennyi, milyen, melyik...?
	A tanuló képes tényeket, fogalmakat, módszereket, szabályokat felismerni vagy felidézni.	
Képzeld el...! Mondja el saját szavaival...! Mondjon példát...! Különböztesse meg...! Magyarázza el...! Egészítse ki...! Rajzolja le...!	MEGÉRTÉS	Mi az alapötlete...? Milyennek képzeled el...? Mit gondolsz...? Hogyan foglalnád össze...? Miért...?
	A tanuló megérti, amit közöltek vele, fel tudja használni a közlés tartalmát anélkül, hogy másfajta tartalommal hozná kapcsolatba.	
Használja fel...! Változtassa meg...! Számítsa ki...! Módosítsa...! Találja meg...! Szemléltesse...!	ALKALMAZÁS	Hogyan példázza...? Hogyan áll kapcsolatban...?
	A tanuló képes az elméleti ismereteket, szabályokat, elveket, módszereket konkrét és sajátos esetekben használni.	
Ossza fel...! Vázolja fel...! Illusztrálja...! Bontsa elemeire...! Vizsgálja meg...! Hasonlítsa össze...! Következtessen ki...!	ELEMZÉS	Mik a részei vagy tulajdonságai...? Hogyan csoportosítaná...? Miben hasonlít, miben különbözik...? Mik az okai, indítékai...? Mivel tudná bizonyítani...?
	A tanuló képes az adott tartalmat összetevő elemeire, részeire bontani.	
Csoportosítsa...! Kapcsolja össze...! Tervezze meg...! Alkossa meg...! Javasoljon megoldást...!	EGYBEFOGLALÁS	Mire következtet...? Milyen gondolatokat fűzne...? Hogyan tervezne, készítené egy új...? Mi történne, ha kombinálnánk...? Mi lenne, ha...? Milyen megoldást javasolna...?
	A tanuló képes az elemekkel, részekkel dolgozni és összerakni ezeket egy egészé, képes egy új modellt vagy struktúrát létrehozni.	
Döntse el...! Ítéld meg...! Értékelje...! Becsülje fel...! Bizonyítsa be...! Rangsorolja...!	ÉRTÉKELÉS	Egyetért-e...? Mit gondolsz...? Mi a legfontosabb...? Hogyan rangsorolná...? Hogyan döntene...? Milyen feltételeket szabna...?
	A tanuló képes mennyiségi és minőségi ítéleteket alkotni arról, hogy anyagok és módszerek mennyiben tesznek eleget a kritériumoknak.	

Például:

Arany János: Toldi 7. ének (részlet)

„Kinek az ég alatt már senkije sincsen,

Ne féljen: felfogja ügyét a jó Isten.

Toldi Miklósét is lám miként felfogta:

A holdat egy vastag felhőbe burkolta;

Lett olyan sötétség, hogy semmi sem látszott,

Zengett az ég szörnyen, csattogott, villámlott:

Az Isten haragja megütött egy hajdút,

Vége lett azonnal, még csak el sem jaidúlt.

Nem vette tréfára Toldi György a dolgot,

Hogy az istennyila feje körül forgott,

Elszéledt kutyáit visszakürtöltette,

Kósza népe is mind összegyűlt megette:

De bizony közel volt akkor már a reggel,

Hogy haza vergődött az ázott sereggel,

S az volt a legnagyobb bosszúsága neki,

Hogy, amit elgondolt, még sem vihette ki.”

(1)

Ismeret:

- Mikor zajlanak az események?
- Milyen volt az idő?
- Sorold fel a viharra utaló kifejezéseket!

Megértés:

- Hogyan foglalnád össze, mi volt Miklós szerencséje? Hogyan tudott megszökni?
- Képzeld el, hogy te is György emberei között vagy! Mit érzel, amikor hajnalodni kezd?

Alkalmazás:

- Hogyan áll kapcsolatban a vihar és Miklós menekülése?
- Változtasd meg a történetet úgy, hogy Miklós menekülését ne a vihar segítse!

Elemzés:

- Mi az oka annak, hogy Toldi György végül megfutamodik?

Egybefoglalás:

- Kapcsold össze, hogy mi köze van Isten haragjának a Toldi testvérek viszályához!

Értékelés:

- Egyetértesz-e azzal, hogy Miklós megérdemli a természet segítségét Györggyel szemben?

Az olvasási stratégiákról szólva: érdemes hangsúlyt fektetnünk a metakogníciónak az olvasott szövegek megértésében játszott szerepére. A metakogníció saját tudásunk mérlegelését, ellenőrzését, irányítását és felmérését foglalja magában. Iskolai kontextusban az szükséges hozzá, hogy a diákok tudatában legyenek a megtanulandó ismereteknek, az elérendő teljesítménynek, a hatékony és megvalósítható stratégiáknak.

A metakognitív tudás fejlesztése az olvasás területén az olvasási stratégiák tanulókkal történő megismertetésével, a stratégiai olvasás és a szövegértés fejlesztésével lehetséges. A stratégiák ismeretének és használatának fontos szerepe van a különböző szövegtípusok megértésében, elősegíti a tudatos olvasási folyamatokat.

2. táblázat
Az olvasási stratégiák

Átfogó olvasási stratégiák	Támogató olvasási stratégiák	Problémamegoldó olvasási stratégiák
Amikor könyvet olvasok, tudom, hogy mi a célom az olvasással. Végiggondolom, hogy a szöveg tartalma megfelel-e a céljaimnak. Végiggondolom, amit már tudok, mert ez segít a szöveg megértésében. Átnézem a szöveget olvasás előtt, hogy lássam, miről szól. Először átfutom a szöveget, és megfigyelem a hosszát és a felépítését. Megpróbálom előre kitalálni, miről szól a szöveg, miközben olvasok. Ellenőrzöm, hogy a szöveggel kapcsolatos feltevéseim helyesek vagy helytelenek. Eldöntöm, mit olvasok el alaposabban, és mit mellőzök. Kritikusan elemzem és értékelem a szövegben elérem kerülő információt. Amikor ellentmondásos információra bukkanok, ellenőrzöm, hogy vajon jól értettem-e a szöveget. Megfigyelem a szövegben található táblázatokat, ábrákat és képeket, hogy jobban megértsem a szöveget. Megfigyelem a szövegben a félkövér vagy dőlt betűkkel szedett kiemeléseket, hogy azonosítsam a lényeges információt. Megfigyelem a szövegben található összefüggéseket, mert ez segít jobban megérteni, amit olvasok.	Tankönyv olvasás közben jegyzetek, mert ez segít a szöveg megértésében. Aláhúzok vagy bekarikázok információt a szövegben, mert ez segít, hogy emlékezzek rá. Kézikönyveket használok, hogy jobban megértsem, amit olvasok. Összefoglalom a szöveg legfontosabb gondolatait. Megbeszélésem az olvasmányomat másokkal, hogy ellenőrizzem a szövegértésemet. Vissza- és előreugrom a szövegben, hogy kapcsolatokat találjak a benne lévő gondolatok között. Felteszek magamnak olyan kérdéseket, amelyekre szeretnék választ kapni a szövegből. Amikor a szöveg nehezzé válik, hangosan olvasok, mert ez segít a megértésben. A jobb megértés érdekében megfogalmazom saját szavaimmal, amit olvasok.	Lassan, de gondosan olvasok, hogy biztosan megértsem, amit olvasok. Az olvasás sebességét változtatom aszerint, hogy éppen mit olvasok. Amikor a szöveg nehezzé válik, újraolvasom, hogy jobban megértsem. Amikor a szöveg nehezzé válik, elkezdem jobban odafigyelni arra, amit olvasok. Amikor lankad a figyelmem, megpróbálom visszatérni a rendes kerékvágásba. Időről időre megállok, és végiggondolom, amit olvasok. Megpróbálom elképzelni az olvasottakat, mert ez segít megérteni, amit olvasok. Megpróbálom kitalálni az ismeretlen szavak vagy mondatok jelentését.

Tény, hogy

- a stratégiák lehetővé teszik az olvasóknak a szövegből származó információ feldolgozását, rendszerezését és értékelését;
- gyerekkorban az olvasási stratégiák elsajátítása elősegíti az olyan kognitív stratégiák fejlődését, mint a figyelem, a memória, a kommunikáció és a tanulás;

- az olvasó kontrollálni tudja az általa alkalmazott stratégiákat, amelyek az ő személyes, szelektív és rugalmas kognitív eszközeivé válnak;
- az olvasást és a gondolkodást segítő stratégiák megtaníthatók.

Tapasztalataim is igazolták, hogy a stratégiák tanítása elengedhetetlen az 5–6. évfolyamon tantárgyaktól függetlenül. Segítik a tudás megszerzését, az önálló tanulás útjára vezetik a diákokat, ezért a tanulásmódszertani eszköztár kialakítása megkerülhetetlen feladatunk az átmenetek pedagógiájában.

Az ötödik évfolyamos diákjaim körében végzett legutóbbi felmérésem eredményei azt mutatták, hogy időt kell szánni a szövegek olvasás előtti áttekintésére, a szövegekben található összefüggések feltárására; a megszerzett információk mérlegelése nehéz feladat, és mindezt kevésbé kíséri kiművelt jegyzetelési technika.

Egy kérdéssel zárom gondolataimat, és nem titkolt szándékom, hogy ezzel új kapuk megnyitása a célom. A Z generáció tud alkalmazkodni a gyors tempóhoz, de fenntartható-e hosszú távon ez az életmód?

Tisztelettel:

Pécs, 2025. március 28.

Lévai Attila
tagintézményigazgató-helyettes, vezető- és mentortanár,
szaktanácsadó
PTE Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium Deák
Ferenc Általános Iskolája

Irodalom

Gloviczki Zoltán 2024. *A holnapután iskolája*. Open Books. Budapest.

Csapó Benő 2002. A tudás és a kompetenciák. OKI-konferencia: A tanulás fejlesztése. Budapest. <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/tanulas-fejlesztese/tudas-kompetenciak> (2025. március 20.)

(1) Arany János: *Toldi. Hetedik ének*. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Verstar-verstar-otvenkolto-osszes-verse-2/arany-janos-B084/toldi-1846-C102/hetedik-enek-C1D8/> (2025. március 20.)

Lévai, Attila: Techniques for deepening knowledge in the development of reading comprehension as a learning skill

Kulcsszók: anyanyelv-pedagógia, szövegértés, tanulási képesség, olvasási stratégia, felső tagozat

Keywords: first language pedagogy, reading comprehension, learning ability, reading strategy, upper primary education

Az írás szerzőjéről

Lévai Attila

PTE Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium Deák Ferenc Általános Iskolája, Pécs, Magyarország

[levai.attila\[kukac\]pte.hu](mailto:levai.attila[kukac]pte.hu)

<https://orcid.org/0009-0004-3258-620X>